

CULTURA > JOC DE MIRALLS

Testament a Praga, la imprescindible i apassionada Teresa Pàmies

La representació de 'Testament a Praga' de Tomàs i Teresa Pàmies, premi Josep Pla 1970, és un dels punts culminants de l'any dedicat a l'escriptora

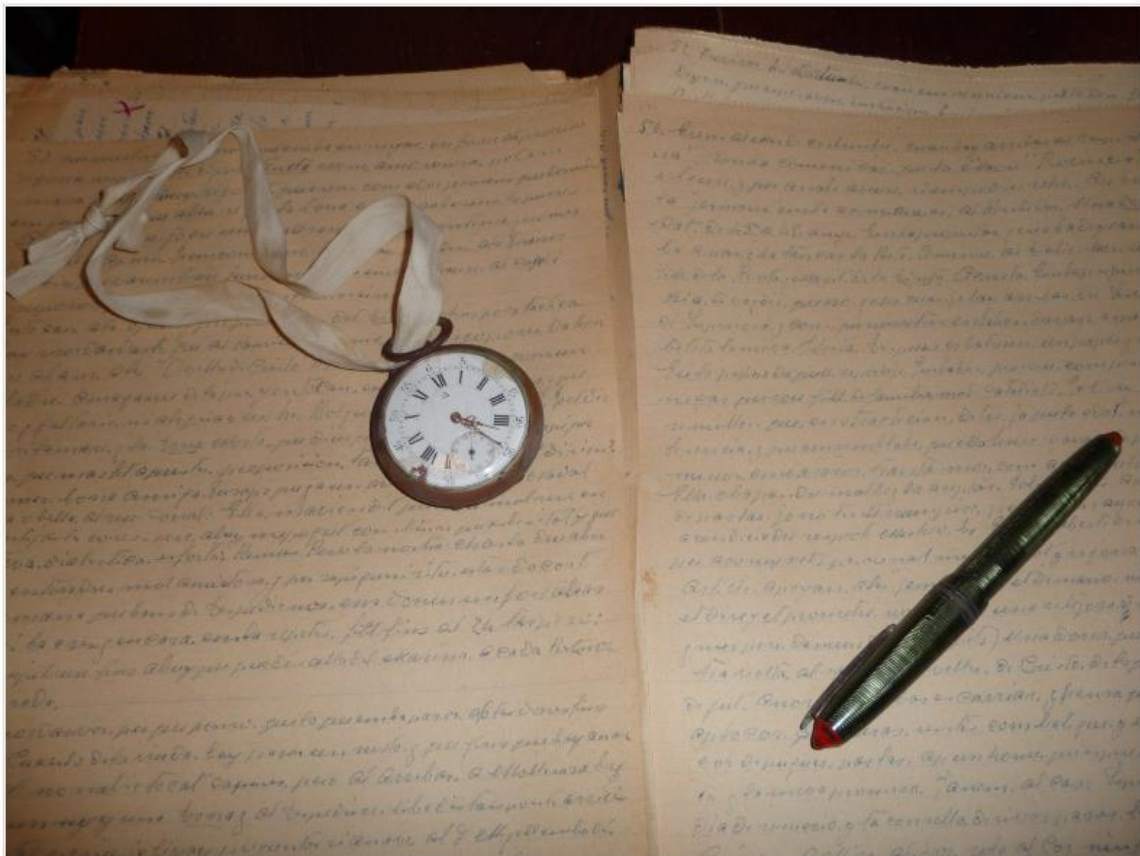
Mítig de la jove Teresa Pàmies a la plaça de toros Monumental de Barcelona (fotografia: Any Teresa Pàmies).

Per: [Xavier Montanyà](#)

 10.11.2019 21:50

Dimecres passat, el Born Centre de Cultura i Memòria, va acollir una primera representació de l'adaptació teatral de la novel·la 'Testament a Praga', interpretada pels actors Jordi Bosch i Emma Vilarasau. Va ser un espectacle carregat de dignitat i emoció. Mèrit de l'acurada selecció dels textos feta per la comissària de l'any Pàmies, Montse Barderi, la impecable lectura dels actors, i el contrapunt discret, delicat, del muntatge audiovisual de Joan Pàmies.

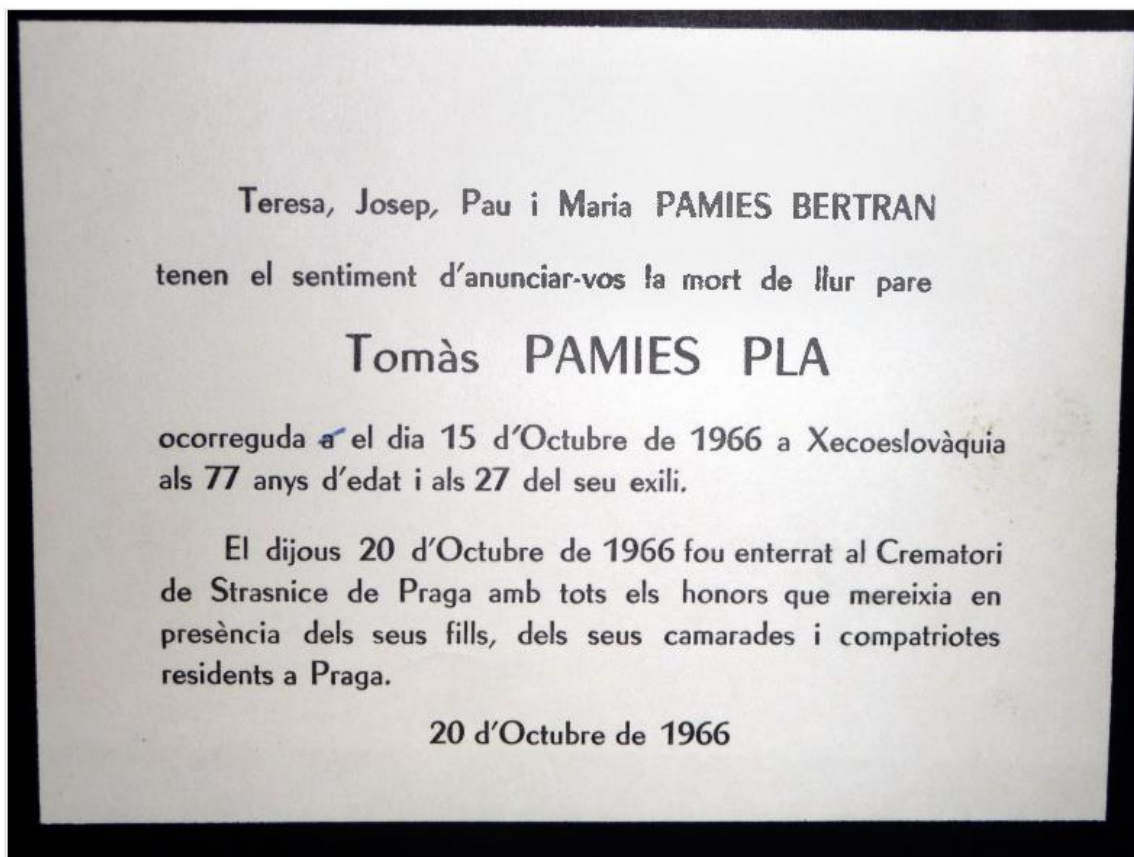
Una lliçó de vida, literatura i història. L'íntima, personal i familiar, del revolucionari comunista Tomàs Pàmies (Balaguer, 1889, Praga, 1966) que va dedicar els darrers anys de vida a l'exili de Praga a escriure les seves memòries. Un relat sincer, sense prejudicis ni servituds, dels seus ideals, la seva visió de la vida i de la lluita. Amb encerts i errors, decepcions i il·lusions, tragèdies personals i drames col·lectius. Tot plegat narrat amb fermesa i sornegueria, sense afectació, evitant la reconstrucció heroica del passat, l'autoelogi i el maquillatge dels fets. I el contrapunt de la filla Teresa (Balaguer, 1919, Granada, 2012) que, en passar a màquina els fulls que deixà el seu pare en morir, va introduint els seus comentaris i reflexions en forma d'una carta impossible al pare que ja no hi és.

Tomàs Pàmies en morir va deixar als seus fills unes memòries escrites amb aquesta ploma i un rellotge de butxaca que no funcionava (fotografia: Xavier Montanyà).

És la crònica sincera, intel·ligent, crítica i autocrítica, a dues veus, d'una època, una família i un país destruït per una guerra, en la qual els Pàmies lluitaren amb valentia i compromís fins al final, amb totes les conseqüències posteriors: repressió, mort i les penalitats de molts anys d'exili. Primer, en una Europa en guerra i, després, dividida. La conjunció és brutal, tant pel respecte que ells es tenen, i tenen a l'ideal, com per les crítiques, des de l'estima i l'admiració, que ambdós es fan, sobretot ella, i fan, també, al món que els envolta en rememorar i repassar episodis i records de família, guerra, revolució, exili i dolor.

L'obra i la lectura (o relectura) de la novel·la són molt necessàries avui, per reflexionar i conèixer millor la història i el passat polític d'aquest país i la seva gent, per retrobar el significat veritable de conceptes com exili, revolució, repressió, feixisme o dictadura. Personalment, en tornar-la a llegir després de molts anys, he redescobert fets, reflexions i sensacions noves. Una actitud. Una ètica.

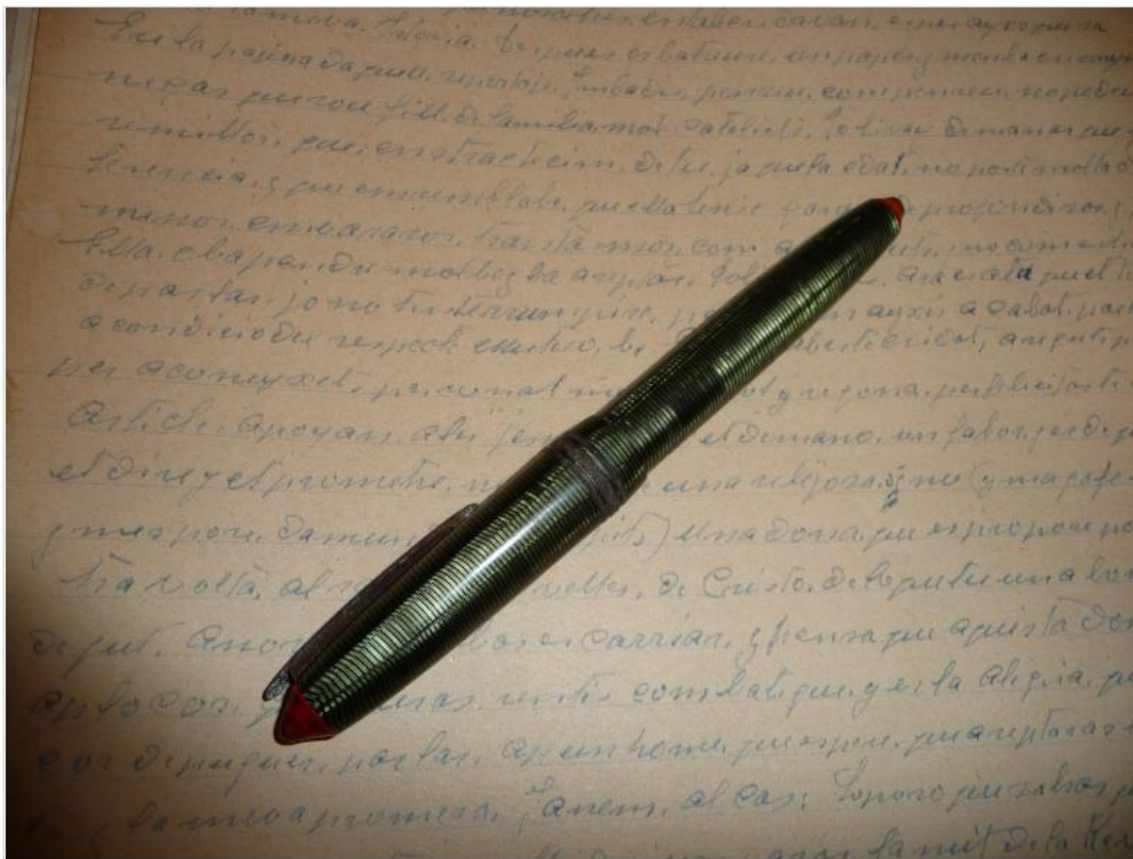
Esquela de la mort de Tomàs Pàmies a Praga, Txecoslovàquia (fotografia: Xavier Montanyà).

Testament a Praga, de Tomàs i Teresa Pàmies

Tomàs Pàmies, pagès i revolucionari socialista de Balaguer, va morir exiliat a Praga (República Txeca) el 15 d'octubre de 1966, a setanta-set anys. Per tot dot i testament, com ell escriví, va deixar als seus fills en record una biografia –'realisme pur', afirmava ell– escrita a mà, a la vegada que demanava a la filla Teresa, escriptora, el sacrifici de passar les notes a màquina respectant l'original i sense 'fantasiejar'.

Teresa va ser fidel a la voluntat del pare, l'home que amb el seu ferm compromís polític ja, de ben petita, havia estat per a ella inspirador i mite de la lluita política i social. En passar a màquina els episodis biogràfics i les reflexions polítiques del pare, Teresa, hi va anar incloent, també, fragmentàriament, els seus dubtes i reflexions, com si fossin trossos d'una carta imaginària al pare absent, d'un diàleg que la mort hagués interromput. Com si el volgués fer partícip dels fets succeïts després i de les seves preocupacions. Com si li manqués interlocutor per a discutir.

El resultat és literàriament magnífic. Va guanyar el premi Josep Pla 1970. Li va facilitar el retorn a Catalunya i el començament d'una prolífica i brillant carrera literària. És un relat apassionant, ideològicament sincer i valent, perquè repassa, sense excuses ni dissimulacions, des de la perspectiva d'un revolucionari comunista, les lluites, les traïcions, els errors i les derrotes d'una generació. *Testament a Praga* és com un alliberament.

Manuscrit original inèdit de les memòries de Tomàs Pàmies i la ploma amb què les va escriure (fotografia: Xavier Montanyà).

Teresa Pàmies, a París, començà a escriure les seves notes al text del pare el 1968, dos anys després de la seva mort, profundament ofesa per la invasió dels tancs soviètics que posà fi a la Primavera de Praga. L'URSS frenà l'impuls del socialisme txec de corregir els errors, de fer-lo un sistema més humà, eficaç i democràtic. En les seves paraules hi ha indignació i dolor.

L'episodi originà grans discussions entre els comunistes, i per a molts fou el principi de la dissidència. A partir d'aquí es van encreuant episodis sobre el principi i la fi de la utopia socialista, el naixement i el compromís ferm amb l'ideal del jove Tomàs, a Balaguer, que durant molts anys va pensar que l'URSS no podia equivocar-se, i els dubtes i crítiques de la següent generació per la deriva del sistema després de molts anys d'obediència i fe en l'URSS.

A Praga Tomàs Pàmies deia que se sentia entre els seus. Hi havia viscut de gust. Treballava de jardiner municipal i participava en la vida social i veïnal tant com podia i el seu desconeixement de l'idioma li permetia. Tot i això, els últims anys, pel que escriu, ell també havia començat a detectar, amb tristesa, una deriva burocratitzada i funcional, que impedia l'avenç socialista pel bé comú.

Però *Testament a Praga* és moltíssim més. Funciona com una crònica documental del segle XX, que combina molt sàviament la petita història, sincera, íntima, del lluitador revolucionari i tot el seu recorregut vital i sentimental, amb la Història col·lectiva, les seves grandeses i misèries. I la visió es fa més polièdrica perquè és un relat a dues veus, pare i filla, amb la mateixa fermesa dels ideals, però amb experiències i punts de vista diversos. S'hi alternen seqüències del passat i del present, fragments més ideològics, amb uns altres de més poètics i descriptius, de manera que els dos protagonistes van obrint el focus als personatges dels seus entorns d'amics, companys i familiars, i als seus paisatges, Praga i Balaguer, especialment.

Mentre ell comença relatant la seva infantesa, ella li explica com va ser el seu enterrament, al qual va assistir el general txec Pavel, figura de les Brigades Internacionals, o el general espanyol Modesto, cap de l'exèrcit de l'Ebre. Descriu els carrers de Praga per on passen els tres germans després de la cerimònia, incorporant el paisatge als seus sentiments. Praga i els habitants de la ciutat havien estat molt importants els darrers anys de la vida del pare, i ella hi havia viscut molts anys. Quan la Teresa torna a París i s'acomiada dels seus germans, explica que té la sensació que són branques sense tronc. 'Vaig tenir el sentiment, pare, que també jo moria una mica. No ho podria explicar, però fou i és així...'

Les vivències i els pensaments dels protagonistes, sempre clars i directes, il·luminen molts episodis col·lectius i, d'aquesta manera, ofereixen al lector la possibilitat de conèixer de primera mà la convulsió dels temps, i molts dels episodis foscos del passat, com ara la violència revolucionària o pseudo-revolucionària gratuïta i salvatge, les traïcions i la ineficàcia d'alguns comandaments militars i polítics del bàndol republicà durant la guerra. Veritats incòmodes, tabú per a molts.

Les memòries de Tomàs Pàmies i el seu rellotge trencat (fotografia: Xavier Montanyà).

El revolucionari de cor, íntegre i valent

Tomàs Pàmies va néixer a Balaguer, fill de pares 'molt pobres, honrats i treballadors'. De ben jove tenia un caràcter rebel contra la injustícia social i solidari amb els explotats. Va passar per la presó unes quantes vegades, tant a Balaguer com a Lleida. Defineix el Balaguer de l'època, cau d'obscurantisme i corrupció, la instauració del capitalisme opressor i els seus mètodes, com també els primers intents d'organització dels obrers i pagesos d'aquelles terres. Va treballar en mil oficis: pagès, peó, ferroviari, teuler... Es va estrenar políticament col·laborant amb la Solidaritat Catalana.

Al servei militar, el condemnaren a dotze anys de treballs forçats a Melilla per haver encapçalat una protesta contra la qualitat del menjar de la caserna. Allà es va gestar el seu compromís revolucionari i, en tornar a Balaguer, havent complert vint-i-sis mesos de desterrament, s'afilià a la CNT. Després va militar a la UGT i al Bloc Obrer i Camperol i, finalment, al PSUC. 'Tot allò ho va fer malbé aquella colla de savis, cada un dels quals citava Lenin a la seva manera i tots volien ser Lenin.'

Per haver donat suport al sollevament de Jaca (1930) contra la monarquia d'Alfons XIII, passà uns quants mesos de presó. Al capità Fermín Galán 'l'esperàvem a Balaguer cinc homes i tres pistoles', explica ell. La seva narració d'aquells temps aporta sinceritat i clarividència al relat històric que tots ens hem anat construint al cap, i ajuda a desmuntar mites i a adonar-se que la realitat era més fosca i salvatge en tots els sentits, i alhora, ben simple i sense retorn. La sinceritat del seu relat diu com vivien i què sentien els pagesos i els obrers. De vegades, i sense fer-ne esment, simplement parlant, posa en evidència les visions afectades dels intel·lectuals, o excessivament construïdes dels historiadors i, sobretot, destrueix amb la veritat dels fets i les accions les falses mitologies elaborades per la propaganda.

Un dia van convidar al poble Santiago Rusiñol a fer una conferència. Una frase de les que l'escriptor va dir l'acompanyà tota la vida: 'És la missió de cada fornada humana destruir les muralles de prejudicis que han edificat les generacions anteriors.'

El llibre és ple d'idees fermes, dignes d'un lluitador de pedra picada fet a ell mateix: 'La pedra de toc per a l'home revolucionari és el treball. L'home ha d'estimar el treball, l'ha de necessitar com l'aire, com la sal i el pa. Si en fuig és home no social, o sigui, no és home'; i d'un gran menyspreu pels farsants, els buròcrates. És com descobrir els fets i els detalls que el van forjar en el sentit humà i polític, i que ens deixa com a llegat escrit, de record i lliçó de vida en el seu testament inexistent.

La guerra d'Espanya, l'exili i la resistència

Ell és un home de fets, actiu, discutidor, líder de protestes i batalles, incapaç de girar el cap davant la injustícia, i disposat a jugar-s'ho tot pels seus ideals socials. Tota la vida va ser, com diu ell, 'una mica anarquista', malgrat acabar essent un líder comunista al poble, a la regió i a la guerra. Era 'indomesticable', una actitud que va transmetre als seus fills amb èxit, almenys, en el cas de la Teresa. Va fer tasques diverses durant la guerra, d'acció i d'informació, i s'integrà, quan la derrota era gairebé sentenciada, al batalló de voluntaris del PSUC. Amb ells s'exilià a França, ja tenia cinquanta anys. Va estar internat al camp d'Argelers, primer, i, treballà de pagès a jornal, després. També col·laborà activament amb la resistència francesa, com no podia ser d'altra manera tractant-se d'ell.

És el relat d'un revolucionari recte que, d'una banda, s'oposava a la violència indiscriminada i venjativa i, d'una altra, no suportava els xarlatans habituals: 'Ja sé prou que sóc una mica anarquista, però no puc pair els fatxendes, els panxacontents, els recitadors de textos que no senten i els aduladors de dirigents que no respecten. De tots els enemics de la revolució són aquesta patuleia els més perillosos.'

El 18 de juliol del 1936 Tomàs Pàmies, com explica Teresa, es va enfrontar als dits revolucionaris que només volien violència, va intentar salvar l'església i protegí dels incontrolats, quan va poder, religiosos i burgesos.

Malgrat això, anys a venir, li carregaren alguna de les malifetes que van passar al seu poble, argument que féu servir el règim per a impedir-li de tornar quan ja era gran.

Teresa Pàmies i Lluís Companys, en un míting a la plaça de toros Monumental de Barcelona (fotografia: Any Teresa Pàmies).

L'homenatge de Teresa Pàmies a la seva mare

Hi ha, com és lògic, la malenconia, no explícita, de fer-se vell a l'exili i no poder tornar a casa ni per morir. Perdre per sempre el poble, la família, els amics, el paisatge. El destí final de molts d'aquells exiliats catalans del 39.

La filla Teresa ho constata i escriu al pare mort aquestes paraules:

'Vau sortir jove de Catalunya. Hi hauríeu tornat vell. Potser val més que a Balaguer us recordin jove, rondinaire, una mica fatxenda, incansable, ballador, cantaire, conquistador de viudes i casadetes amb pardals al cap, menjacapellans-i-guàrdies-civils; cridaner, temerari, plantant cara a un escamot de tricorns un Primer de Maig a la plaça Mercadal, amb els braços oberts de bat a bat i cridant: 'Tireu, si teniu collons...'

El retret més important que ella li fa, però, és que, malgrat haver recordat moltes dones a les memòries, hagi parlat tan poc de la seva mare. 'Fou, simplement, la mare més bona del món', escriu. I és ella qui explica la tragèdia de la dona que s'ha quedat sola, amb els fills i el marit a l'exili, rebutjada i menyspreada pels vencedors del poble, ignorada per tothom. La venjança cruel, mesquina, dels vencedors i els sobrevivents. Rosa Bertran Figuerola va morir dos anys després de la fi de la guerra, ofegada al riu un dia de tempesta. *Testament a Praga* és dedicat a ella.